

*Скрипнюк Олександр Олександрович,
докторант відділу конституційного права
та місцевого самоврядування Інституту
держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, кандидат юридичних наук
ORCID: 0000-0001-5620-7762*

УТВЕРДЖЕННЯ ЗАСАД ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Попри всі докладені зусилля і досягнуті успіхи за тридцять років існування незалежної України сьогодні з впевненістю можна наголосити, що наша держава і суспільство не вирішили всіх проблем переходу від посттоталітаризму до демократії. Демократичний процес у своєму розвитку зазнавав відхилень від своєї стратегічної мети, що сприяло наростанню авторитарних тенденцій в період другої каденції президенства Л. Кучми та за президенства В. Януковича. Україна, її суспільство, незважаючи на євроінтеграційні успіхи, залишилися недоформованою європейською державою. Несформованість і недорозвинутість громадянського суспільства не забезпечує достатньої підтримки конституційно визначеного загального курсу демократичних перетворень та формування розвиненого демократичного політичного режиму в державі [1, с. 43]. Тому першочерговим завданням сьогодні є укріплення засад демократії, розбудова громадянського суспільства як основ демократичного конституційного ладу. Демократизм конституційного ладу передбачає існування сформованого і розвинутого демократичного політичного режиму, за якого держава і влада реально обмежуються демократичною конституцією в поєднанні з гарантією та розвиненим інститутом прав і свобод людини.

В Україні чинна Конституція не забезпечила трансформації суті відносин між державою та громадянами на демократичних засадах та формування демократичного політичного режиму. Не відбувалося правового обмеження втручання держави і влади в суспільне і приватне життя, оформлення системи відповідальності влади, створення запобіжників проти монополії будь-яких груп впливу, включаючи олігархів, політичні партії, вищі посадові особи і цілі владні інститути. Поступово держава почала домінувати над суспільством, виокремлюючи свій корпоративний інтерес [2, с. 126-133].

За цих умов кардинальні демократичні зміни, формування демократичного політичного режиму неможливі без реформування конституції, без реалізації потреби політико-інституційного дооформлення державності. Демократизм, з точки зору конституційного ладу – спосіб запобігання узурпації влади і її відчуження від громадян. Стає очевидним, що без вирішення цих проблем на теоретичному і практичному рівнях подальший розвиток демократичного конституційного ладу істотно спотворюватиметься. Вирішення існуючих завдань покликаний посприяти конституційний процес та внесення відповідних змін до Конституції України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем формування демократичного політичного режиму в посттоталітарних державах присвячено багато праць. Значний доробок в цьому аспекті зробили такі відомі зарубіжні вчені, як Т. Адорно, З. Бжезинський, А. Грегор, К. Фрідріх, С. М. Хагопян та інші. Після розпаду СРСР та краху тоталітарної системи ці автори аналізували різні аспекти формування демократичних політичних режимів в державах посткомуністичної Європи. В ряді публікацій простежувалася думка про неминучість на шляху до демократії існування стадії авторитарного управління. Значна увага в працях вітчизняних вчених приділена аналізу сутності демократичного державно-політичного режиму, його типології, механізму функціонування, перспектив розвитку. Авторами найновітніших праць цієї проблематики є відомі вітчизняні правознавці та політологи О. Бабкіна, О. Батанов, В. Горбатенко, М. Козюбра, В. Ковальчук, А. Колодій, І. Кресіна, О. Скрипнюк, В. Федоренко, Ю. Шемшученко, В. Якушик та інші. Вони аналізують стан та динаміку режиму, співвідношення демократії в різних вимірах те-

орії і практики, висвітлювали проблеми становлення демократії в умовах становлення незалежної держави в Україні. Враховуючи попередні досягнення в дослідженні формування демократичного режиму, спробуємо осмислити цей розвиток через призму конституційного процесу в Україні та визначити подальші його перспективи в контексті найновітніших завдань розвитку держави та суспільства в Україні.

Мета дослідження. Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу конституційного розвитку України, державно-правової практики, дослідження розвитку конституційного процесу, наукових досягнень попередників визначити перспективи формування політичного режиму в Україні і на цій основі сприяти усвідомленню проблем його модернізації.

Основні результати дослідження. Конституційний досвід останнього десятиліття переконливо довів, що намагання «локальної демократизації», коли за мету береться втілення демократичних принципів у діяльність окремо взятих органів або гілок державної влади, без врахування проблем системи державної влади в цілому, не дає бажаних реформаторами та очікуваних суспільством результатів. Щоправда, зазначена діяльність не є остаточною конституційною метою, а є лише одним з кроків в загальному і більш широкому комплексі дій, які покликані сприяти демократизації існуючого політичного режиму, наближенню їх до потреб та інтересів громадян, запровадженню механізмів контролю над владою та її відповідальності перед всіма громадянами України за свою діяльність. З цього погляду, слід визнати, що процес оновлення Конституції України дає унікальний державотворчий і правотворчий шанс, адже у цьому процесі предметом модернізації постає не просто окремо взятий конституційно-правовий інститут, орган державної влади (чи навіть її гілка), а основи конституційного ладу в цілому, що відкриває перспективу для розбудови нової, орієнтованої на сучасні демократичні цінності принципи системи взаємодії держави і громадянського суспільства [3, с. 13]. Отже, наголошуючи на винятковій ролі конституційного процесу як засобу демократизації сучасної України її політичного режиму, слід вказати на ті ключові проблеми та напрямки, які, на нашу думку, повинні визначити його зміст. Не ставлячи під сумнів роль та значущість Конституції України 1996 року, маємо визнати, що попри свій демократичний потенціал вона так і не стала тією основою, яка б забезпечила утвердження демократичного політичного режиму в Україні. Звісно, при цьому можна вказати, що відсутність таких результатів є вадою не стільки Конституції, скільки суспільства або держави. Однак, очевидно, що такий висновок є перебільшенням.

Фактично Конституція України 1996 року залишила відкритими чимало питань, які виявились принциповими для усього подальшого розвитку України. Скажімо, окремі автори пишуть про п'ять ключових проблем, які потребують своєї відповіді та визначають відповідні напрями оновлення Конституції України: а) посилення конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина; б) розширення конституційного регулювання інститутів безпосередньої демократії; в) збільшення ефективності механізму організації державної влади; г) створення належних конституційних засад реформування системи місцевого самоврядування; ґ) встановлення конституційних засад участі України в інтеграційних процесах. У цьому сенсі, слід визнати, що наразі Конституція України не виконує своє головне завдання, яким є утвердження людини як найвищої соціальної цінності та формування фундаменту ефективної та відповідальної системи організації і функціонування державної влади. Наразі поняття демократії у юридично-наукових дослідженнях здебільшого вивчається у трьох тісно пов'язаних між собою значеннях:

- а) як спосіб організації і функціонування системи державної влади;
- б) як практика розвитку суспільства та його публічної сфери, що передбачає наявність та практичну забезпеченість широкого ряду прав і свобод громадян;
- в) як система взаємодії держави і громадянського суспільства, коли останнє має реальні механізми впливати на діяльність держави, брати участь у прийнятті суспільно значимих рішень на загальнодержавному і місцевому рівнях, контролювати дії органів державної влади, їх службових і посадових осіб [4, с. 67-105].

Процес демократизації Української держави на сучасному етапі пов'язаний насамперед із істотним удосконаленням системи організації та взаємодії окремих елементів та гілок державної влади. Відомо, що саме проблема форми правління та її фактична невизначеність у тексті Конституції 1996 року стала одним з ключових факторів виникнення державно-правових конфліктів в системі державної влади. Наразі цим питанням приділяється дедалі більша увага вітчизняними юристами. Щоправда, подекуди можна зустріти думку, що конституційне визначення форми правління є «тех-

нічним питанням», яке напряму не пов'язане ані з демократизацією, ані з демократичним політичним режимом. Але, на наше переконання, такий підхід є принципово хибним. По-перше, факт тісного зв'язку між формою правління та політичним режимом є практично загальноновизнаним у сучасній конституціоналістиці. Більше того, питання про форму правління є одним з вузлових для конституювання сучасної державності, закріплення її характеристик як демократичної та правової держави, налагодження ефективного механізму поділу влади та взаємних стримувань та противаг. По-друге, конституційна визначеність форми правління чітко корелює з таким фундаментальним для демократії принципом, як поділ та збалансованість влади [5, с. 47-54]. З цього погляду, незаперечно видається потреба оптимізації статусу не лише президента, але й інших вищих органів державної влади. Мається на увазі не лише виконавча гілка влади, але й судова влада, незалежність якої має стати не просто політичним гаслом, а конституційною аксіомою, яка однозначно закріплена та гарантована Конституцією України. По-третє, проблема форми правління напряму пов'язана з реалізацією такого фундаментального принципу демократичного врядування і одночасно вимоги демократичного державного управління, як відповідальність. Нагадаємо, що не можна чітко визначити, хто саме або який орган державної влади несе відповідальність за соціально-економічну ситуацію в державі. Формально таким органом є Кабінет Міністрів України. Утім, до реформи 2004 року та 2014 років, попри свій правовий статус, уряд фактично залежав і в частині свого формування і щодо напрямів своєї діяльності від глави держави, який не ніс жодної відповідальності за успішність та правильність урядової політики. Після цієї ж реформи, зазначена відповідальність за ефективність урядової діяльності була вкрай невдало розподілена між парламентом та президентом, що лише поглибило конфлікти всередині виконавчої гілки влади, коли в уряді ворогували два «крила»: парламентське і президентське. І сьогодні, в 2019-2021 роках, в умовах існування партійної монобільшості вся повнота виконавчої влади зосереджена в президента, а не уряду, і глава держави не несе жодної відповідальності за ефективність урядової діяльності.

Паралельно з розв'язанням проблеми визначення форми правління, демократизація державної влади не може бути реалізована поза формуванням нових гарантій незалежності судової влади. Судова влада цілком об'єктивно відіграє особливу роль у демократичній і правовій державі, оскільки саме вона є арбітром у спорах про право. На доктринальному рівні принцип незалежності суду часто становить текстуальну частину загального визначення поняття демократичної держави. Тобто без незалежного суду ми маємо справу не з «псуванням демократії» або «зниженням рівня демократизму» державної влади, а з її знищенням як такої. Тому гарантії незалежності судової влади в конституційному процесі сучасної України постають одночасно й гарантіями її демократизації та подальшого демократичного розвитку [6, с. 289]. Іншим обов'язковим аспектом процесу демократизації є утвердження демократичних основ суспільного ладу в Україні, які насамперед стосуються гарантування прав і свобод людини і громадянина як в приватній, так і в публічній сферах. Причому, якщо усталено в конституційно-правових дослідженнях розвитку громадянського суспільства наголос робився на сфері культурних, соціальних, економічних та екологічних прав людини, то нині спектр уваги зміщується у напрямі громадянським і політичним прав людини, оскільки демократичний розвиток суспільства прямо передбачає наявність надійних конституційних гарантій участі громадян у процесі державного управління. Повністю погоджуючись з думкою про те, що право на участь у державному управлінні як фундаментальне право людини і громадянина, що забезпечує демократизм суспільного ладу, слід визнати, що саме це право може реалізовуватись через різні механізми, якими є право обирати та бути обраними до представницьких органів державної влади і місцевого самоврядування, право рівного доступу до державної служби, право брати участь у місцевому та загальнонаціональному референдумі тощо. Разом з тим, потребує своєї конкретизації та забезпечення право громадян на об'єднання. Йдеться про конституційні гарантії діяльності різноманітних громадських організацій, які дозволяють громадянам не лише агрегувати та артикулювати власні інтереси, але й відстоювати їх на загальнодержавному та місцевому рівнях. Теж саме стосується конституційного забезпечення прав громадян щодо отримання та розповсюдження суспільно значимої інформації. Дійсно, не можна не погодитися з тим, що в умовах інформаційного суспільства, саме право на об'єктивну, правдиву, неупереджену та своєчасну інформацію є запорукою успішності функціонування значної кількості демократичних інститутів. Більше того, сама сучасна демократія часто описується як активна участь громадян, що ґрунтується на поінформованості [7, с.158].

Водночас демократія та демократичний розвиток немислимі поза налагодженням системи взаємодії між державою і громадянським суспільством. При цьому громадянське суспільство тлумачиться не як своєрідний антипод держави, а як конструктивна сила, яка не лише обмежує державу, але й здатна впливати на неї, захищати свої інтереси та зберігати простір для притаманної йому самоорганізації. Тобто суть ідеї громадянського суспільства полягає у тому, що воно постає позитивною, конструктивною соціальною силою, яка співставна з державою і спроможна обмежити її власною самостійністю. Тобто незалежність та самостійність громадянського суспільства виявляються гранично важливими для розвитку демократії за тієї причини, що лише незалежне і самостійне громадянське суспільство спроможне обмежити свавілля держави та ретранслювати на рівень публічної влади об'єктивні суспільні інтереси. Тому, якщо визнається така властивість демократичної публічної влади, як її обмеженість, то тоді слід визнати й те, що одним з основних суб'єктів цього обмеження є саме громадянське суспільство. Утім, що саме повинен забезпечити конституційний процес у цьому контексті? На думку ряду вітчизняних фахівців, одним з кроків, який має бути реалізований у цьому напрямі, є повернення до ідеї, яка на початку 90-х років минулого століття пропонувалась в ході розробки проєктів Конституції України. Йдеться про текстуальне введення до Конституції окремого розділу, який би містив гарантії розвитку громадянського суспільства, а також вказував на механізми його взаємодії з системою державної влади в цілому. Нагадаємо, що ще у проєкті Конституції України в редакції від 1 липня 1992 року розділ третій мав назву «Громадянське суспільство і держава» і включав у себе 8 глав (з 7 по 14 включно) [8, с. 550]. Потім цей розділ з окремими змінами було перенесено й до проєктів в редакції від 27 травня 1993 року та від 26 жовтня 1993 року. Причому, сама структура цього розділу включала у себе як загальні положення (у проєкті від 1 липня 1992 року це були статті 64 та 65), так і визначала основи розвитку базових для громадянського суспільства відносин та відповідних інститутів конституційного права [9, с. 31-35]. Йдеться про інститути власності, підприємництва, екологічної безпеки, про конституційне регулювання діяльності громадських об'єднань, обов'язки держави у сфері захисту сім'ї, сприяння розвитку науки, освіти і культури тощо.

Наразі у конституціях зарубіжних держав наявність таких спеціальних розділів, що присвячені громадянському суспільству, слід визнати радше виключенням з правил, ніж певною загальною тенденцією розвитку конституціоналізму. До того ж, якщо проаналізувати зміст окремих статей та конституційних приписів, які пропонувалось ввести до конституційних проєктів в Україні, то чимало з них можуть викликати істотні зауваження. Наприклад, частина 1 статті 65 проєкту 1992 року містила припис «Держава не втручається у справи людини і суспільства». Так само чимало положень з розділу третього фактично дублювали або просто переказували норми двох перших розділів проєкту Конституції України. Але, чи можна це вважати свідченням недоцільності конституційного регулювання відносин взаємодії держави і громадянського суспільства? У жодному разі. Очевидно, тут варто було б застосувати конституційний досвід переважної більшості сучасних європейських країн, де законодавець пішов шляхом конституційного закріплення та конституційного гарантування основних принципів та інститутів громадянського суспільства. Йдеться про наступні інститути і принципи: а) рівність прав і свобод громадян у політичній сфері; б) гарантований юридичний захист прав і свобод людини і громадянина на основі діючого законодавства; в) гарантування економічної незалежності громадян та регулювання інституту власності; г) конституційне забезпечення умов для розвитку науки, культури, освіти; г) гарантування свободи слова та свободи діяльності засобів масової інформації, а також заборона цензури; д) створення конституційних механізмів та інститутів взаємодії громадянського суспільства і держави, які водночас забезпечують перше від надмірного впливу з боку органів державної влади (це насамперед інститути безпосередньої демократії та місцевого самоврядування) [10, с. 271]. Саме на цій основі має бути утворено те, що описується поняттям «демократичного державного режиму», коли параметри та межі державного втручання (особливо в економіку) визначаються потребами громадянського суспільства. Також, говорячи про сучасний конституційний процес в Україні, вартує особливої уваги проблема взаємодії держави і громадянського суспільства, яка має дві складові. По-перше – це інститути політичної участі громадян, які пов'язані з реалізацією народного суверенітету. Це безпосередньо торкається конституційного реформування інститутів виборів та референдумів [11, с. 278]. По-друге – це інститут місцевого самоврядування, а також гарантії прав місцевих громад, включаючи й право вирішення найважливіших проблем місцевого життя на місцевих референдумах.

Таким чином, виділяючи три основні правові контексти забезпечення демократизації держави і суспільства у її зв'язку з конституційним процесом, слід мати на увазі, що усі вони є тісно пов'язаними між собою. З цього погляду, конституційні зміни повинні стосуватись не окремо взятих державного і суспільного ладу, а конституційного ладу в цілому, як такої конституційно-правової категорії, яка включає у себе основи і державного і суспільного ладу України.

Висновки. З урахуванням всього вищенаведеного, можемо зробити наступні висновки:

1. Локальні, непослідовні кроки без довгострокової стратегії щодо демократичного реформування суспільства, держави і влади переконливо довели, що без здійснення системної комплексної модернізації прогресу не досягнути. Правову основу цих змін становить Конституція України. Стабільний і сталий демократичний розвиток передбачає реалізацію комплексних заходів і дій, покликаних сприяти формуванню демократичного політичного режиму, наближення його діяльності до суспільних потреб, зокрема забезпечення прав і свобод людини і громадянина, запровадження механізмів контролю над владою та посилення відповідальності влади перед всіма громадянами України за свою діяльність. В цьому контексті модернізація Конституції України створює державотворчий і правотворчий шанс, оскільки конституційний процес відкриває перспективу для розбудови нової, орієнтованої на сучасні демократичні цінності системи взаємодії громадянського суспільства і держави. В цьому сенсі конституційний процес відіграє виняткову роль як засіб демократизації сучасної України її політичного режиму.

2. Зміни, які розробляються і обґрунтовуються вченими, експертами, політиками, спрямовані на оновлення Конституції України, яка забезпечила б сталий демократичний розвиток, утвердження демократичного політичного режиму, посилення конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина, розширення конституційного регулювання інститутів безпосередньої демократії; збільшення ефективності механізму організації державної влади; створення належних конституційних засад реформування системи місцевого самоврядування. У цьому сенсі чинна Конституція України не виконує своє головне завдання, яким є утвердження людини як найвищої соціальної цінності та формування фундаменту ефективної та відповідальної системи організації і функціонування державної влади. Особливе значення в цьому процесі відводиться судовій гілці влади без належного функціонування якої існує загроза існування демократичного політичного режиму. Тому гарантії незалежності суду в конституційному процесі сучасної України постають одночасно й гарантіями її демократизації та подальшого демократичного розвитку. Іншим обов'язковим аспектом процесу демократизації є утвердження демократичних основ суспільного ладу.

3. Стала демократія і демократичний розвиток, а відтак функціонування сталого демократичного політичного режиму немислимі поза налагодженням системи взаємодії між державою та громадянським суспільством. При цьому громадянське суспільство виступає як конструктивна сила, яка не лише обмежує державу, але й здатна впливати на неї, захищаючи свої інтереси та зберігати простір для його самоорганізації. Незалежність та самостійність громадянського суспільства є важливими для розвитку демократії та функціонування демократичного політичного режиму. Самостійне громадянське суспільство спроможне обмежити свавілля держави та ретранслювати на рівень публічної влади об'єктивні суспільні інтереси. Тому на конституційному рівні текстуально має необхідність введення окремого розділу, який містив би гарантії її розвитку та функціонування громадянського суспільства, або конституційне гарантування основних принципів та інститутів громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Колодій А. До питання про політичний режим в Україні. Сучасність. 1999. № 7-8.
2. Авторитаризм и демократия в развивающихся странах. М., 2006. 270 с.
3. Тацій В. Наукові засади конституційного реформування в Україні //Право України. 2009. № 11. С. 12-18.
4. Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан, виклики, стратегія модернізації : в 3-х т. За загальною редакцією академіка НАН України Ю. С. Шемшученка та академіка НАПрН України О. В. Скрипнюка. – Т.1. Загальнотеоретичні та конституційно-правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні. К., 2017. 676 с.
5. Бориславська О. Конституційна реформа як шлях формування в Україні конституційної системи обмеженого правління (на основі досвіду європейської моделі конституціоналізму) // Право України. 2014. № 7. С. 47-54.
6. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз. Х., 2011. 421с.

7. Дмитренко М. А. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції. К., 2008. 564 с.
8. Про проект нової Конституції України: Постанова Верховної Ради України від 1 липня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України, 1992. №37. С.550.
9. Юзьков Л. Проект Конституції України (в редакції від 26 жовтня 1993 року). Після обговорення на сесії Верховної Ради України у вересні – жовтні 1993 року // Конституція незалежної України : у 3-х Кн. – Кн. перша. – К., 1995. – 380 с.
10. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна. К., 2014. 414 с.
11. Дерев'яно С. М. Політико-правові засади референдумів в Україні. Івано-Франківськ, 2011. 848 с.

References

1. Kolodiy A. Do pytannya pro politychnyy rezhym v Ukraini. Suchasnist'. 1999. № 7-8.
2. Avtorytarizm u demokratsiyi v razvyvayushchykh stranakh. M., 2006. 270 s.
3. Tatsiy V. Naukovi zasady konstytutsiynoho reformuvannya v Ukraini //Pravo Ukrainy. 2009. №11. S. 12-18.
4. Hromadyans'ke suspil'stvo v Ukraini: suchasnyy stan, vyklyky, stratehiya modernizatsiyi : v 3-kh t. Za zahal'noyu redaktsiyeyu akademika NAN Ukrainy YU. S. Shemshuchenka ta akademika NAPrN Ukrainy O. V. Skrypniuka. – T.1. Zahal'no-teoretychni ta konstytutsiyno-pravovi osnovy rozvytku hromadyans'koho suspil'stva v Ukraini. K., 2017. 676 s.
5. Boryslavs'ka O. Konstytutsiyna reforma yak shlyakh formuvannya v Ukraini konstytutsiynoyi systemy obmezhenoho pravlinnya (na osnovi dosvidu yevropeys'koyi modeli konstytutsionalizmu) // Pravo Ukrainy. 2014. №7. S. 47-54.
6. Moskvych L. M. Efektyvnist' sudovoyi systemy: kontseptual'nyy analiz. KH., 2011. 421 s.
7. Dmytrenko M. A. Politychna systema Ukrainy: rozvytok v umovakh hlobalizatsiyi ta informatsiynoyi revolyutsiyi. K., 2008. 564 s.
8. Pro proekt novoyi Konstytutsiyi Ukrainy: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrainy vid 1 lypnya 1992 r. // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 1992. №37. S. 550.
9. Yuz'kov L. Proekt Konstytutsiyi Ukrainy (v redaktsiyi vid 26 zhovtnya 1993 roku). Pislya obhovorennya na sesiyi Verkhovnoyi Rady Ukrainy u veresni – zhovtni 1993 roku //Konstytutsiya nezalezhnoyi Ukrainy : u 3-kh Kn. – Kn. persha. – K., 1995. – 380 s.
10. Kamins'ka N. V. Yevropeys'ka systema mistsevoho i rehional'noho samovryaduvannya ta Ukrainy. K., 2014. 414 s.
11. Derevyanko S. M. Polityko-pravovi zasady referendumiv v Ukraini. Ivano-Frankivs'k, 2011. 848 s.

Скрипнюк О. О. Утвердження засад демократичного політичного режиму в конституційному процесі сучасної України

Стаття присвячена утвердженню засад демократичного політичного режиму. Здійсненню конституційного процесу дає державотворчий та правотворчий шанс на модернізацію конституційного ладу в цілому, що відкриває перспективу для розбудови орієнтованих на сучасні демократичні цінності громадянського суспільства, держави і політичного режиму. Процес демократизації на сучасному етапі пов'язаний із істотним удосконаленням системи організації та взаємодії окремих елементів гілок державної влади та вдосконалення форми правління. Сьогодні є визнаним фактом тісного зв'язку між формою правління та демократичним політичним режимом. В статті проводиться ідея, що демократичний політичний режим немислимий поза взаємодією між державою та громадянським суспільством. Громадянське суспільство постає позитивною, конструктивною силою, яка спроможна обмежити державу своєю самостійністю, а тому є гранично важливим для розвитку демократії, бо спроможне обмежити свавілля держави та ретранслювати на рівень публічної влади об'єктивні суспільні інтереси. За демократичного політичного режиму параметри та межі державного втручання визначаються потребами громадянського суспільства. В цьому контексті конституційні зміни мають стосуватися змін конституційного ладу – категорії, яка включає у себе основи державного і суспільного ладу України.

Ключові слова: Україна, демократія, демократичний політичний режим, конституційний процес, форма правління, громадянське суспільство, держава.

Skrypniuk O. O. Approval of the principles of a democratic political regime in the constitutional process of modern Ukraine

The article is devoted to the establishment of the principles of a democratic political regime. The realization of the constitutional process is given by the state-building and law-making chance for the modernization of the constitutional order, which opens a perspective for the development of civil society-oriented civil society-oriented civil society. The process of democratization at the present stage is associated with a significant improvement in the system of organization and interaction of certain elements of the branches of government and the improvement of the form of government. Today, it is a recognized fact that there is a close connection between the form of government and the democratic political regime. The article

maintains the idea that a democratic political regime is unthinkable outside the interaction between the state and civil society. Civil society is becoming a positive, constructive force, which can limit the state with its independence, and therefore is extremely important for the development of democracy, because it is able to limit the arbitrariness of the state and retranslate the relations to the public. Under a democratic political regime, the parameters and limits of state intervention are determined by the needs of civil society. In this context, constitutional changes should relate to changes in the constitutional system – a category that includes the basics of state and social order of Ukraine.

Keywords: Ukraine, democracy, democratic political regime, constitutional process, form of government, civil society, state.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-53

УДК 340.132.6:342.565.2(477)

*Тернавська Вікторія Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри охорони праці
і навколишнього середовища
Київського національного університету
будівництва і архітектури
ORCID 0000-0003-2102-619X*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРАВА ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток правової системи України пов'язаний не лише з прийняттям нових нормативно-правових актів, але систематичним внесенням змін і доповнень до чинних правових актів. Динаміка змістовного розвитку національного права та абстрактність положень правових норм викликають певні труднощі в учасників суспільних відносин у процесі реалізації права. Теоретично, як слушно зазначив О. Холмс, «кожен документ, що претендує на серйозність та певну юридичну силу», повинен мати одне значення задля досягнення певного результату, однак на практиці часто все виявляється не так, оскільки навіть у тлумачному словнику один і той самий термін має декілька значень [1, с. 417].

Належне дотримання, використання і застосування норм права потребують адекватного розуміння сенсу правових приписів. У процесі пізнання змісту правових норм актуалізується питання співвідношення істинності і правильності тлумачення права, оскільки баланс цих категорій є запорукою дотримання прав і свобод людини і громадянина, національних інтересів та суверенних прав Української держави, що в цілому становить предмет конституційно-правової політики держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика тлумачення права шляхом з'ясування відповідності тексту правої норми дійсній волі нормотворця вже давно стала предметом дослідження науковців. Різні методологічні аспекти поняття юридичного тлумачення та техніки інтерпретації права знайшли своє відображення у наукових розвідках П. Недбайла, С. Алексєєва, Н. Вопленка, А. Черданцева, М. Цвіка, В. Копейчикова, М. Козюбри, А. Малька, О. Скакун, А. Колодія, В. Котюка, І. Онишука, І. Шутака та інших. В той же час, питання інтерпретації права як форми і засобу реалізації конституційно-правової політики є найменш дослідженим в юридичній літературі.

Виходячи з вищезазначеного, метою даної статті є обґрунтування значимості тлумачення права не лише як форми реалізації конституційно-правової політики держави, але і засобу формування її змісту.

Основні результати досліджень. У процесі правової комунікації особливу роль відіграє інтерпретація права. Суб'єкти права, вступаючи у правові відносини певного виду, здійснюють тлумачення змісту правових норм вже на підсвідомому рівні з метою більш повного задоволення своїх суб'єктивних прав, реалізації законних інтересів та належного виконання юридичних обов'язків.